

VLOGA SLOVANOV V NOVI EVROPI

Na samem začetku želim poudariti, da bom problematiko opredeljeno v naslovu obravnaval predvsem z vidika vlog, ki so bile Slovanom namenjene in pripisane od zunaj, torej drugih ljudstev in narodov. Tako želim v prvi vrsti ugotoviti, v kolikšni meri so le-ti določali in vplivali na usodo najštevilnejšega evropskega ljudstva ter posledično opozoriti, kolikšen je lahko ta vpliv v prihodnje. V tej luči sem se omejil na iskanje zgovornih dejstev in paralel v preteklem stoletju, pri čemer sem se delno oprl na presenetljivo aktualno in zgovorno Masarykovo delo *Nova Evropa*¹.

V skladu z njegovimi ugotovitvami je »uradno Evropo« šele² Prva svetovna vojna zares opozorila, da je obsežno območje od Baltika pa do Jadranskega, Egejskega in Črnega morja področje akutnih in intenzivnih narodnostnih napetosti in bojev. Očitno postane, da je prioriteta povojna naloga predvsem politična rekonstrukcija Srednje in Vzhodne Evrope³ in sicer na narodnostni podlagi. O tem zgovorno pričajo številne programske izjave, Zavezniška nota in nenazadnje znamenitih *Štirinajst točk predsednika Woodrowa Wilsona*⁴. Med njimi je opredeljena tudi pravica do samoodločbe narodov, zaton kolonijalizma, *Liga narodov* in naj bi zagotavljale temelj trajnega miru v Evropi in svetu. Slednje vsekakor zveni znano, saj so bile praktično identične besede ničkolikokrat izrečene še na novembrskem *Vrhu zveze NATO* v Pragi (NATO Prague

¹ Masaryk, T. G.: *Nova Evropa*, Štamparija *Narodne politike*, Prag, Naklada *Jugoslovenske narodne obnove*, Zagreb-Prag, 1920.

² Po daljšem obdobju diplomatske obzirnosti in sklicevanja na »notranjepolitična vprašanja« posameznih držav.

³ Gre za pas manjših, pretežno slovanskih narodov z izoblikovano narodnostno identiteto in zavednostjo.

⁴ Nesporno eden najbolj ključnih in prizadevnih političnih akterjev tistega časa, ki s pobudo za pristop k *Ligi narodov* (opredeljeni v njegovi 14. točki) ravno v Kongresu ZDA žal ni uspel. Pomenljivo je, da je njegovo delo v marsičem nadaljeval Franklin D. Roosevelt.

Summit). Pri tem ne gre zanemariti dejstva, da je bilo tovrstno srečanje prvič v zgodovini na področju Srednje Evrope, bivšega Varšavskega pakta, države slovanskega naroda, ki je skupaj s Poljaki prvi vstopil v kakšno izključno zahodno vojaško oz. politično zvezo. Še več - na istem srečanju je bila sprejeta odločitev o priključitvi še sedmih pretežno slovanskih držav Srednje in Vzhodne Evrope, med njimi treh, ki so bile le dobro desetletje nazaj še integralni del Sovjetske zveze oz. »Ruskega imperija«.

Seveda se tudi Rusi oz. Sovjeti niso izkazali kot dobri gospodarji tega dela Evrope, kakor se ni in se prejkoslej tudi ne bo noben suveren (in imperij), posebej z vidika želje po demokraciji (in samoodločbi naroda). Tako so se sovjetski voditelji že zgodaj soočili s topogledno odločnostjo in narodnim ponosom v Srednji in Vzhodni Evropi. Že leta 1948 se je, v nasprotju z voljo sovjetskega vodstva oz. (vse)mogočnega Stalina, sicer predan komunist Josip Broz Tito podal na tvegano samostojno pot. Posledično Jugoslavija in z njo Slovenija nikdar ni bila del sovjetskega imperija ali članica *Varšavskega pakta*⁵. Nasprotno, Tito skupaj z vidnimi Afriškimi, Azijskimi in Latinsko-ameriškimi voditelji postane protagonist popolnoma novega koncepta *Neuvrščenosti*, katerega namen je preseči bipolarno globalno ureditev. Nadalje se leta 1953, v letu Stalinove smrti, uprejo Vzhodni Nemci in tri leta kasneje Madžari, s herojsko vstajo zoper sovjetsko nadvlado. Le-ta je spet na preizkušnji leta 1968, ko vodja komunistov Aleksander Dubček v kratkotrajnem obdobju *Praške pomladi* prične s procesom liberalizacije Češkoslovaške. Čeprav sovjetski tanki ob pomoči enot drugih članic Varšavskega pakta še enkrat neusmiljeno posredujejo, so zahteve po demokraciji in svobodi narodov Srednje

⁵ Z vidika omenjenega praškega vrha NATO in tamkajšnjega neprofesionalnega poročanja nekaterih najuglednejših globalnih medijev o povabilu Sloveniji kot eni izmed sedmih bivših članic *Varšavskega pakta* je nasprotno in nikakor nepomembno dejstvo žal spet potrebno posebej poudarjati.

in Vzhodne Evrope kaj hitro spet obujene ter vse glasnejše. Pri tem seveda ne smemo prezreti tudi vse večje vzpodbude in aktivnosti s strani zahodnih tajnih služb in Vatikana, ki je leta 1978 za papeža prvič v zgodovini postavil Slovana, Poljaka Karola Wojtyła, čemur bi težko odrekli politično ozadje. Temu v prid govori tudi primer Solidarnosti⁶, ki je - ob polni podpori poljske katoliške cerkve in CIA-e - hitro postala močna politična sila ter s protesti in stavkami resno ogrozila marionetno komunistično vlado in ureditev. Dokler se ni proti koncu osemdesetih let tudi ZSSR soočila z notranjimi pritiski ter nacionalističnim nabojem svojih konstitutivni republik, ki so nazadnje spodnesle centralno oblast in imperij.

Sovjetski imperij, edini, ki je nekako le vključeval vse Slovane, je torej doletel nesluteno bliskovit razpad. Po sicer klavnih začetkih v letih 1917/8 – ko je ruski revolucionarni vodja Vladimir Lenin⁷, v strahu za ohranitev boljševiške države, Centralnim silam prepustil⁸ Finsko, Poljsko, Estonijo, Livonijo, Kurland, Litvo, Ukrajino, Besarabijo, (Ardahan, Kars in Bat'umi) - sta mu ključna kreatorja namenila drugačno prihodnost. O tem zgovorno priča že *Sporazum Ribentropp – Molotov*⁹, še bolj pa dogodki ob koncu druge svetovne vojne, ko je ZSSR v Srednji in Vzhodni Evropi vzpostavila področje pod svojim neposrednim vplivom. Medtem so na osrednjem prizorišču poražene Nemčije okupacijske cone *Zaveznikov* vse bolj postajale zaokrožene politične entitete – vse do leta 1949, ko sta formirani Vzhodno in Zahodno Nemška vlada ter je zapečaten delitev kontinenta. Resna zaskrbljenost ZDA nad ranljivostjo

⁶ Neodvisni sindikat, ustanovljen na Poljskem septembra 1980 pod vodstvom Lecha Wałese.

⁷ Nekateri novejši viri naj bi dokazovali, da so Leninu vstop v Rusijo in sredstva za začetek Oktobrske revolucije omogočili Nemci. V luči *Brest-Litovskega miru* se to zdi verjetno.

⁸ *Sporazum Brest-Litovsk* je bil ob podpisu premirja med Nemčijo in *Zavezniškimi silami* 11. novembra 1918 preklican.

⁹ Njegov skrivni protokol je razdelil Srednjo in Vzhodno Evropo med Nemško in Rusko vplivno področje, predvidel četrto delitev Poljske in Stalinu dal proste roke pri Finski, Baltskih državah in Besarabiji. Podpis sporazuma je močno pretresel Evropo, posebej ker se je Stalin dolgo pogajal o zvezi s Francijo in Veliko Britanijo.

izčrpane Zahodne Evrope spričo "komunistične nevarnosti" je zunanjega ministra ZDA Georga C. Marshalla vodila v predlog dolgoročnega programa pomoči za pospešeno obnovo Evrope. Z zavrnitvijo takšne pomoči s strani Vzhodnoevropskih držav pod Sovjetsko taktirko je *Maršalov plan* razmeroma hitro in uspešno oživil ekonomije Zahodne Evrope. Po drugi strani pa je s tem in še posebej z neposredno sledečo ustanovitvijo NATO leta 1949 Zahodna Evropa postala očitno in dolgoročno vezana na ZDA¹⁰. V tem tesnem objemu so nekateri ponosni Evropejci zaznali nelagodje oz. potencialno nevarnost in se mu skušali odtegniti. Mednje je vsekakor sodil francoski predsednik Charles de Gaulle¹¹, ki je zavrnil stalno navzočnost ZDA v Evropi, prekinil vojaško sodelovanje z NATO in pričel s francoskim samostojnim jedrskim programom. V luči aktualnih dogajanj je pomenljiv tudi njegov oz. francoski veto na britansko članstvo v *Evropski gospodarski skupnosti* (EEC) in sicer zaradi "posebnih odnosov", ki jih (je) Britanija goji(la) z ZDA. De Gaulleova vizija Evrope je bila ohlapna federacija neodvisnih držav (*L'Europe des patries*) od Atlantika do Urala in se je odmikala od prizadevanj po večji integraciji. Prvi korak v smeri večje integracije pa je bil narejen že leta 1951 s *Pariško pogodbo* in ustanovitvijo *Evropske skupnosti za premog in jeklo*. Tej je leta 1957 sledila Rimska pogodba ter ustanovitev EEC, kasneje pa sta bili dopolnjeni z *Enotno evropsko listino* (1986), pogodbo o Evropski uniji iz Maastrichta (1992) in Amsterdamsko pogodbo (1997), ki vse skupaj tvorijo ustavne temelje Evropske unije. Torej se skupni trg, navkljub dobrim ekonomskim učinkom in drugačnim upom nekaterih ustanoviteljev, precej dolgo ni razvil tudi v politično zvezo. Tako se možnosti za vstop prvih slovanskih držav kažejo

¹⁰ V nastalih razmerah so evropske države, posebej Britanija in Francija, hitro izgubile moč obvladovanja obsežnih imperijev. Sledil je proces dekolonizacije, ki je hkrati odražal tako politično kot tudi duhovno krizo Evrope.

¹¹ Med drugim tudi predsednik francoske 5. republike od njene ustanovitve 1958 do leta 1969.

še le v letu 2004 (v kakšni vlogi je seveda vprašanje, ki ga v tem prispevku temeljito pretresam).

Skratka, še vedno gre za isto, prej omenjeno območje od Baltika pa do Jadranskega, Egejskega in Črnega morja, ki je hkrati meja katoliške Evrope, Slovanov v Evropi, izhodišče konflikta tako prve kot druge vojne svetovnih razsežnosti, kakor tudi Hladne vojne. Njen začetek je v tej maniri leta 1946 posebej slikovito opredelil Winston Churchill z besedami, da se je od Stettina na Baltiku pa do Trsta na Jadranu prek kontinenta spustila *železna zavesa*. Čeprav kaže, da to območje postaja del Zahoda, še zdaleč ne moremo trditi, da je (bi)polarnost odpravljena. Tega ne moremo trditi navkljub deklaracijam o dokončni stabilizaciji regije, širitvi NATO na podlagi predvidene širitve EU ter nove in močnejše Evropske varnostno-obrambne identitete. Vse bolj relevantno namreč postaja vprašanje, kje se Evropa pravzaprav konča. V tej luči so zgovorna »priporočila« ZDA v smeri priključevanja Turčije, ki so za EU milo rečeno neprijetna. Prav tako topoglednega grenkega priokusa ne morejo odpraviti institucionalizirani odnosi z nekaterimi ne-članici, o čemer nemara priča sam izbor t.i. ne-članic: *Stalni skupni svet med NATO in Rusijo* (Permanent Joint Council with Russia), Komisija med NATO in Ukrajino (NATO – Ukraine Commission), Sredozemski dialog¹² (Mediterranean Dialogue) in Partnerstvo za mir (Partnership for Peace).

Zdi se, da je po koncu Hladne vojne - podobno kot po koncu prve in druge svetovne vojne - ponovno v ospredju zagotovitev stabilnosti v Srednji in Vzhodni Evropi. Zaradi večkratne negativne izkušnje bi bil tokrat potreben toliko bolj tehten razmislek. V katerem jeziku sta tokrat stabilnost in varnost izrečeni?! Spet v tujem - po Nemškem in Ruskem tokrat Angleški! Masaryk vidi rešitev v močni Rusiji, ki

¹² Alžirija, Egipt, Izrael, Jordanija, Maroko, Tunizija in Mavretanija.

edina lahko zagotovi ustrezno oporo Ukrajini in Poljski pa tudi pasu Srednje in Vzhodno-evropskih slovanskih narodov. Ugotavlja namreč, da so Nemčija, Prusija in Avstrija izdatno germanizirale slovanski vzhod (in jug) ter da ta predstavlja prioriteto njune širitvene politike - vsaj od pruskega kralja Fredericka Williama II., prek Habsburžanov in Otta von Bismarcka. O tem pričajo neštete delitve Poljske, Bismarckova opredelitev o neprimerljivo pomembnejšem Poznanu kot Alzaciji in Loreni ter nenazadnje doktrina *Drang nach Osten*. Nadaljevanje tovrstne (*pangermanske*) politike je več kot očitno v *Tretjem rajhu* in njegovi širitvi utemeljeni na Nemški potrebi in upravičenosti do *Lebensraum*¹³ ter temu primernem odnosu do tistih, ki ga zasedajo – manjvrednih Slovanov. Masaryk je takšen razvoj dogodkov nekako anticipiral, saj piše, da Evropa in človeštvo potrebujeta močno in veliko Rusijo – če jo namreč Nemčija oslabi ter osvoji njen Jugozahtod si bo podjarmila tudi Evropo in Zahod. Saj so tam, piše Masaryk, plodna tla in Črno morje. Poleg teh je Hitler tam videl nafto in druga naravna bogastva, se prvič odrekel doktrini *Blitzkrieg*¹⁴ ter tja – proti Stalingradu - preusmeril sile, ki bi sicer nemara osvojile Moskvo. Prav tam se je torej v veliki meri odločil nadaljnji potek druge svetovne vojne ter usoda sveta po njej. In kaj v tisti smeri vidita George Bush ali Gerhard Schroeder? Je res morda tudi kaj drugega kot strateška lega, nafta in druga naravna bogastva ter velik in nezahteven trg s sorazmerno poceni delovno silo? Ali predvsem želita odvrniti pogled od Čečenije in tovrstnih perečih problemov?

¹³ Izraz pomeni *življenjski prostor* in Adolf Hitler ga je uporabil za opis potreb po ozemeljski širitvi Nemčije. Brezkompromisen in krut načrt, ki ga je pričel udejanjati s priključitvijo Avstrije, predvsem pa z okupacijo Češke in Poljske, kar je pripeljalo do 2. svetovne vojne

¹⁴ *Bliskovita vojna* – vojaška strategija, prvič uporabljena septembra 1939 ob nemškem napadu na Poljsko.

Spomnimo se, da je že nekdanji Carterjev svetovalec za državno varnost ZDA Zbigniew Brzezinski večkrat omenjal to področje kot strateško izjemno pomembno ter tudi potencialno žarišče prihodnjih kriz.

Neglede na navedena dejstva in pomisleke, zaradi trpke izkušnje iz hladno-vojne blokvske delitve sveta in Evrope, novovabljeni sedmerica, posebej pa Poljaki, vidijo NATO predvsem kot garancijo varnosti pred Rusijo in njenim vplivom¹⁵. Pa je NATO ali vsaj EU res lahko takšna garancija, sta demokratična tako navznoter kot navzven, se res zavzemata za enake možnosti, ali ob prostem pretoku blaga in storitev ta velja tudi za ljudi? Kaj pa prehodna obdobja, posebni pogoji in kvote? Mar ne bodo že znotraj EU spet ustvarile podrejenosti, sistemskih konfliktov, dveh Evrop?! Ali res ne gre morda za nov imperij, elitizem Nove Evrope, nove zidove (npr. *Schengenska meja*¹⁶) s pripadajočimi množicami barbarov, manjvrednih, ne-članov, ne-državljanov, »terroristov« itn. Nov permanentni konflikt - kaj je pri tem novega?!

Glede na prej opisano mi nekako zlovešče odzvanja pregovor "v tretje gre rado", zato v prihodnosti upam predvsem na boljše sodelovanje vsaj v Srednji Evropi in med Slovani. Sodelovanje naj bo naša prioriteta vloga.

Kristjan Verbič

¹⁵ Kako se je v tem smislu spremenila optika nam priča izjava – za razliko od Masaryka še ravnokar aktualnega - češkega predsednika v vlogi gostitelja *Vrha zveze NATO* Vaclava Havla, da Rusija ne sodi v NATO, saj gre za Evro-Azijsko velesilo.

¹⁶ Okrepljen nadzor na zunanjih mejah Evropske unije, za omejevanje ali preprečitev terorizma, imigracije, tihotapstva in prenosa nalezljivih bolezni.